

93. ALBUM, S. The Coinage of Nūr-Āward, Atabeg of Lur Buzurg, 751-57 H/AD 1350-56. The American Numismatic Society. *Museum Notes*, 22 (1977), pp. 213-239, 2 pl.

Histoire numismatique de Nūr-Āward (forme préférable à Nawr al-Ward), atabeg du Lur Buzurg, capitale Aydhaj (auj. Īzeh ou Mālamīr). Son premier monnayage 751-754 H, porte le nom d'atelier de Lur Buzurg et d'Aydhaj; il ressemble au monnayage d'Abū Ishaq ĩnjū, mais ne portant pas le nom de ce dernier il affirme sa quasi-indépendance politique. Un second monnayage (pour lequel seule la date de 756 H nous est parvenue) est frappé à Aydhaj, Bāzuft et Kūhgīlūya; il est également anonyme mais imite certains types des monnaies d'argent du jalāyiride Shaykh Ḥasan Buzurg. En 757 H apparaît un troisième monnayage, anonyme, dont l'auteur démontre qu'il ne peut être attribué qu'à Nūr-Āward; il est frappé dans les trois villes précédentes ainsi qu'à Gandumān, Lūrdijān et Rāmuz. En cette même année Nūr-Āward est déposé et le Lur Buzurg entre dans la mouvance des Muzaffarides. L'auteur rapporte les divers monnayages de Nūr-Āward aux changements politiques qui s'opèrent dans la région, et fournit des éclaircissements sur l'histoire si peu connue du Lur Buzurg au milieu du 8e siècle de l'Hégire: deux manuscrits inédits de la British Library sont également mis à contribution.

R. C.

X
12m
220

LUR-BUZURG

X

Lur-i Buzurg

rule of the *Ilkhānī* and the *Ilbegī*. The *Ilkhānī-Hādjdī* *Ilkhānī* group in fact enjoyed a superior financial and political position, in part because from 1899 onwards they drew an investment income from Messrs. Lynch Bros, when the *Bakhtiyārī* Road, connecting *Ahwāz*, *Shushtar* and *Iṣfahān*, was opened, and then after 1905 from oil concessions, whilst both families received subsidies from the British government during the First World War in return for *Bakhtiyārī* support. The *Bakhtiyārīs* also played a considerable role in the Persian Constitutional period, in alliance with the *Shī'ī 'ulamā'* and the urban-based constitutionalist reformers, achieving prominence in national as well as local affairs; by 1912 *Bakhtiyārī khāns* held the governorship of seven cities in Persia, including *Kirmān*, *Iṣfahān* and *Kāshān*, and one was Prime Minister (*Šamsām al-Saltāna*) and another Minister of War (*Sardār Asad*).

The centralising efforts of the *Qājārs* had more effect in *Luristān-i Faylī* (formerly *Lur-i Kūčik*) in as much as, as a result of the governorship in *Kirmānshāh* of the energetic prince *Muḥammad 'Alī* at the beginning of the 19th century, the old family of the *wālīs* of *Luristān* found its rights reduced simply to the possession of *Pusht-i Kūh* (see *Čirikov*, 227). The *Pīsh-Kūh* formed the Persian province of *Luristān*. *Muḥammad 'Alī Mirzā* with troops and artillery marched through this province. In 1836 *Rawlinson* followed him at the head of his *Gūrānī* regiment. After the famous expedition of *Manučīhr Khān* (1841), his nephew *Sulaymān Khān Sahām al-Dawla*, governor of *Khūzistān*, maintained order in *Luristān*, but for the second part of the 19th century *Luristān* was plunged more or less into a state of anarchy. It was not till 1900 that prince *'Ayn al-Dawla* was able to restore order in *Luristān*, and at this time several explorers travelled freely in the disturbed province. But in November 1904 two British officers (Col. *Douglas* and Capt. *Lorimer*) on their way to *Khurramābād* were attacked and wounded by *Lurs*. A considerable agitation was stirred up among the *Lurs* (and in western Persia generally) by the appearance among them of the rebel prince *Sālār al-Dawla* (several times after 1905). In spite of the efforts of the Persian government, *Luristān* remained closed till 1917, when with the help of foreign representatives several caravans went from *Dizful* to *Burūjird*. About the same time, the Persian government conferred the rank of *wālī* of *Pīsh-Kūh* on *Naẓār 'Alī Khān Amrā'ī* [see *LAK*]; cf. *Edmonds* in *Geogr. Jnal.* (1922).

The advent of *Riḍā Khān*, later (1925) *Riḍā Shāh Pahlavī*, meant a declared policy by the central government of bringing the *Bakhtiyārī* country into the normal framework of administration in Persia, part of which involved the forcible sedentarisation of semi-nomadic tribesmen; but with *Riḍā Shāh's* deposition in 1941 and the period of weaker rule during the earlier years of *Muḥammad Riḍā Shāh's* reign, many *Bakhtiyārīs* and *Lurs* reverted to the semi-nomadic way of life they had been accustomed to, and this last still prevails amongst an appreciable section of the estimated 500,000 *Lurs* and *Bakhtiyārīs*.

Bibliography: A. K. S. Lambton, *Landlord and peasant*, London 1953, 291-2; P. Avery, *Modern Iran*, London 1965, 164 ff.; G. R. Garthwaite, *The Bakhtiyārī Khans, the government of Iran, and the British, 1846-1915*, in *IJMES*, iii (1972), 24-44. (V. MINORSKY*)

LUR-I BUZURG, a dynasty of *Atābegs* [see *ATABAK*] which flourished in eastern and

southern *Luristān* between 550/1155 and 827/1423, the capital of which was *Iḥādī* [q.v.] or *Mālamīr*.

The eponymous founder of the dynasty, also known as *Faḍlawī*, was a *Kurd* chief of Syria named *Faḍlūya*. His descendants (the *Djihān-ārā* mentions 9 predecessors of *Abū Ṭāhir*) migrated from Syria, and passing through *Mayyafāriḳīn* and *Ādhārbāyḍjān* (where they made an alliance with the *Amīra Dībādī* [?] of *Gilān*), they arrived about 500/1006 in the plains north of *Ushṭurān-Kūh* (*Luristān*).

Their (1) chief *Abū Ṭāhir* (b. 'Alī) b. *Muḥammad* distinguished himself in the service of the *Salghurid* *Sunḳur* (543-56/1148-61) in an expedition against the *Shabānkāra* [q.v.]. As a reward, *Sunḳur* gave him *Kūh-Gilūya* and agreed to send him to conquer *Luristān*. He succeeded in this. *Abū Ṭāhir* assumed the title of *Atābeg*, and later quarrelled with *Sunḳur* and made himself independent (ca. 550/1155). (The *Maḍjima' al-ansāb* seems to confuse several individuals under the name *Kā'id 'Alī*, to whom it attributes the following successes: the defeat of the *Shūl* [q.v.], the deposition of *Nāṣir al-Dīn*, last descendant of *Badr*, ruler of *Luristān*, and the defeat of the *Khūzistān* troops commanded by the *Turk Eshek*.)

Under the son of *Abū Ṭāhir*, (2) *Malik* (sic) *Hazārasp* (600-26 or 650/1204-29 or 1252?), *Luristān* prospered, and new Arab and Iranian tribes flocked into it. *Hazārasp* drove out of *Luristān* the last remnants of the *Shūl* and invaded *Luristān* proper. The *Shūl* migrated to *Fārs*. *Hazārasp* disputed with the *Salghurids* the possession of the fortress of *Māndjashṭ* (*Mungasht*, south-west of *Mālamīr*). The possessions of *Hazārasp* were extended up to a distance of 4 *farsakhs* from *Iṣfahān*. The caliph *al-Nāṣir* (575-622/1180-1225) confirmed to *Hazārasp* the title of *Atābeg*. On the other side, *Hazārasp* maintained friendly relations with the *Kh'wārazm-Shāh* *Muḥammad* and gave his daughter in marriage to his son *Ghiyāth al-Dīn* (*Djuwaynī-Boyle*, ii, 382-3, 471). (The *Djihān-ārā* mentions two sons of *Hazārasp*: *'Imād al-Dīn* (d. 646/1248-9) and *Nuṣrat al-Dīn Kalḥa* (d. in 649/1251?); the former bought *Zarda-Kūh*, where several members of the family were afterwards interred.)

(3) *Tikla* (ca. 655-6/1257-8), son of *Hazārasp* and his *Salghurid* wife, successfully withstood four attacks on him by the *Salghurid Atābeg* of *Fārs*, who was indignant among other things at the expulsion of the *Shūl* from *Luristān*. *Tikla* took from *Husām al-Dīn Khalīl* (d. 640/1242-3?) certain districts of *Lur-i Kūčik*. He defeated the generals sent against him from *Khūzistān* by the caliph. During the *Baghdād* campaign of *Hülāgū Khān* (655-6/1257-8), *Tikla* accompanied him in *Kitbuḳa Noyan's* division (*tūmān*). He did not, however, conceal his feelings about the treatment inflicted on the caliph and Muslims. *Hülāgū* took umbrage at this, and *Tikla* fled to *Luristān* and shut himself up in *Māndjashṭ*. *Hülāgū* pardoned him, but later changed his mind and had him executed in *Tabriz*. *Tikla* was buried at *Zarda-Kūh*.

(4) *Shams al-Dīn Alp Arghūn* succeeded to his executed brother and ruled for 15 years. He led a nomadic life. His winter residence was at *Iḥādī* and at *Sūs* (probably *Sūsan* on the *Kārūn* above *Shūshṭar*) and his summer one at *Djūy-i sarā* (on the upper waters of the *Zanda-rūd*) and at *Bāzuft* (source of the *Kārūn*).

His son (5) *Yūsuf Shāh* had spent his youth with

دائرة المعارف بزرگ اسلامی، جلد ششم، تهران، ۱۳۷۳.

19 TCMM17 1995

محمد آدمی نام برد (جنید، ۱۳۶). توران پستی از دانشمندان و فضیلا آن عصر بود و کتابهای چندی نوشت که از جمله المعتمد فی المعتقد در اعتقادات که به تحفه مظفری و تحفه سلغری نیز معروف است. او کتابش را به نام ابوبکر بن سعد و ولیعهد وی نوشته است. این کتاب به زبان اردو نیز ترجمه شده است (نقیسی، ۱۵۳/۱).

ماخذ: آبروی، آرتورجان، شیراز مهد شعر و عرفان، ترجمه منوچهر کاشف، تهران، ۱۳۵۳؛ آق سرایی، محمود، مسامرة الاخبار و مسایرة الاخیار، به کوشش عثمان توران، آنکارا، ۱۹۴۳م؛ ابن اثیر، الکامل؛ اشپولر، برتولد، تاریخ مغول در ایران، ترجمه محمود میرآفتاب، تهران، ۱۳۵۱؛ افسر، کرمان الله، تاریخ بافت قدیمی شیراز، تهران، ۱۳۵۳؛ افضل الدین کرمانی، احمد، بدایع الازمان، به کوشش مهدی بیانی، تهران، ۱۳۲۶؛ اقبال، عباس، تاریخ مغول، تهران، ۱۳۶۴؛ امداد، حسن، شیراز در گذشته و حال، شیراز، ۱۳۳۹؛ باستانی پاریزی، محمد ابراهیم، تعلیقات بر سلجوقیان و غز (نک: هم، محمد بن ابراهیم)؛ بناکی، داوود، تاریخ، به کوشش جعفر شعار، تهران، ۱۳۴۸؛ بهروزی، علینقی، بناهای تاریخی و آثار هنری جلگه شیراز، شیراز، ۱۳۵۴؛ بیضای، عبدالله، نظام التواریخ، به کوشش بهمن کریمی، تهران، ۱۳۱۳؛ پتروشفسکی، ای. پ.، کشاورزی و مناسبات ارضی در ایران عهد مغول، ترجمه کریم کشاورز، تهران، ۱۳۴۴؛ تاریخ شاهی، به کوشش محمد ابراهیم باستانی پاریزی، تهران، ۱۳۵۵؛ جنید شیرازی، شد الا زار، به کوشش محمد قزوینی و عباس اقبال، تهران، ۱۳۲۸؛ جوینی، عظامک، تاریخ جهانگشای، به کوشش محمد قزوینی، لیدن، ۱۳۳۴/ق/۱۹۱۶م؛ حسینی، علی، اخبار الدولة السلجوقیة، به کوشش محمد اقبال، بیروت، ۱۹۳۳م؛ حمدالله مستوفی، تاریخ گزیده، به کوشش عبدالحسین نوایی، تهران، ۱۳۶۲؛ خواندمیر، غیاث الدین، حبیب السیر، به کوشش محمد دبیرسیاقی، تهران، ۱۳۳۳؛ همو، دستور الوزراء، به کوشش سعید نقیسی، تهران، ۱۳۵۵؛ رواندی، محمد، راحة الصدور وآیه السرور، به کوشش محمد اقبال، تهران، ۱۳۳۳؛ رشیدالدین فضل الله، جامع التواریخ، به کوشش بهمن کریمی، تهران، ۱۳۶۲؛ زرکوب شیرازی، احمد، شیراز نامه، به کوشش اسماعیل واعظ جوادی، تهران، ۱۳۵۰؛ سامی، علی، شیراز، شهر جاویدان، شیراز، ۱۳۶۳؛ سعدی، بوستان، به کوشش غلامحسین یوسفی، تهران، ۱۳۵۹؛ همو، گلستان، به کوشش غلامحسین یوسفی، تهران، ۱۳۶۸؛ شبانکاره‌ای، محمد، مجمع الانساب، به کوشش هاشم محدث، تهران، ۱۳۶۳؛ شمس قیس رازی، محمد، المعجم، به کوشش محمد قزوینی و مدرس رضوی، تهران، ۱۳۱۴؛ صفا، ذبیح الله، تاریخ ادبیات در ایران، تهران، ۱۳۶۳؛ ظهیرالدین نیشابوری، سلجوقنامه، تهران، ۱۳۳۲؛ عیسی ابن جنید شیرازی، تذکرة هزار مزار، به کوشش نورانی وصال، شیراز، ۱۳۶۴؛ غفاری قزوینی، احمد، تاریخ جهان آرا، تهران، ۱۳۴۳؛ فسایی، حسن، فارس نامه ناصری، به کوشش منصور رستگار فسایی، تهران، ۱۳۶۷؛ فصیح خوافی، محمد، مجمل فصیحی، به کوشش محمود فرخ، مشهد، ۱۳۳۹؛ قزوینی، زکریا، آثار البلاد و اخبار العباد، بیروت، ۱۳۸۰/ق/۱۹۶۰م؛ قزوینی، محمد، تعلیقات بر شد الا زار (نک: هم، جنید شیرازی)؛ همو، «ممدوحین شیخ سعدی»، سعدی نامه، تهران، ۱۳۱۶؛ همو، یادداشتها، به کوشش ایرج افشار، تهران، ۱۳۵۸؛ قزوینی، یحیی، لب التواریخ، تهران، ۱۳۶۳؛ کریمی، بهمن، روانمای آثار تاریخی شیراز، تهران، ۱۳۴۴؛ لسترنج، گ.، سرزمینهای خلافت شرقی، ترجمه محمود عرفان، تهران، ۱۳۳۷؛ محمد بن ابراهیم، سلجوقیان و غز در کرمان، به کوشش محمد ابراهیم باستانی پاریزی، تهران، ۱۳۴۳؛ مصطفوی، محمدتقی، اقلیم پارس، تهران، ۱۳۴۳؛ منتخب التواریخ معینی، منسوب به معین الدین نظنزی، به کوشش زان اوین، تهران، ۱۳۳۶؛ منشی کرمانی، ناصرالدین، سبط العلی للحضرة العلیا، به کوشش عباس اقبال، تهران، ۱۳۶۲؛ منهاج سراج، عثمان، طبقات ناصری، به کوشش عبدالحی حبیبی، کابل، ۱۳۴۲؛ میرخواند، محمد، روضة الصفا، تهران، ۱۳۳۹؛ نسوی، محمد، سیرت جلال الدین مینکبری، به کوشش مجتبی مینوی، تهران، ۱۳۶۵؛ نقیسی، سعید، تاریخ نظم و نثر در ایران، تهران، ۱۳۴۴؛ و صاف، تاریخ، تحریر عبدالمحمد آیتی، تهران، سعید علی آل داود، ۱۳۴۶.

اتابکان لرستان، عنوان کلی دو سلسله مشهور به لر بزرگ و لر کوچک که از اواخر عصر سلجوقیان بیش از ۴ سده بر نواحی وسیعی از خوزستان و لرستان فرمان راندند. سرانجام لر بزرگ در دوره تیموری و لر کوچک در اواسط دوره صفوی منقرض شدند.

لقب اتابک (م) که بر برخی از امرای بزرگ سلاطین سلجوقی اطلاق می شد، از آنجاست که این سلاطین تربیت فرزندان خود را به آنان وامی گذاشتند و گاه آنان از سوی سلاطین، حکومت می یافتند. به تدریج در دوره زوال سلجوقیان، این لقب بر امرایی که به استقلال فرمان می راندند، بی آنکه شاهزاده‌ای را تحت حمایت و تربیت خود داشته باشند، نیز اطلاق شد. اتابکان لرستان هم از اینگونه‌اند. چنانکه ابوطاهر مؤسس لر بزرگ پس از استقرار در لرستان از فرمان اتابکان فارس (م) سرپیچید و خود را اتابک خواند (حمدالله، تاریخ...، ۵۴۰؛ میرخواند، ۶۲۴/۴) و هزار اسب، دومین حاکم لر بزرگ از خلیفه عباسی منشور اتابکی دریافت کرد (حمدالله، همان، ۵۴۲؛ نیز نک: ادامه مقاله).

درباره وجه تسمیه منطقه جغرافیایی موسوم به لر بزرگ و لر کوچک گفته‌اند که در حدود سال ۹۱۳/ق/۳۰۰م دو برادر یکی به نام بدر (برادر بزرگ‌تر) حاکم بخشی از لرستان شد که به لر بزرگ اشتهار یافت و دیگری منصور (برادر کهنتر) فرمانروایی بخشی دیگر از این ناحیه را در دست گرفت که به لر کوچک نامبردار شد (همان، ۵۳۸؛ منتخب التواریخ...، ۳۷). از نظر جغرافیایی نواحی واقع در شرق و جنوب کارون علیا، سرزمین لر بزرگ نامیده می شد که به گفته حمدالله مستوفی مجاور شولستان (ممسنی کنونی) در مرز فارس بود (نزهة...، ۷۰) و تخته‌گاه آن ایدج (مال امیر ایدة کنونی) نام داشت (نک: لسترنج، ۲۶۳). لر کوچک هم نواحی واقع در شمال کارون علیا را شامل می شد و مرکز آن خرم‌آباد و از مهم‌ترین شهرهای آن بروجرد بوده است (نک: همو، ۲۱۶). به گفته اسکندربیک منشی (۴۹۶/۱) قلمرو لر کوچک در دوران صفویه بین همدان و خوزستان و بغداد محدود می شد.

از نظر سیاسی اتابکان لر بزرگ نسبت به لر کوچک از اهمیت بیشتری برخوردار بودند، زیرا از آنجا که بر نواحی بین فارس، عراق عرب، عراق عجم و شولستان فرمان می راندند، ناگزیر با اتابکان فارس و خلفای عباسی بغداد ارتباط داشتند و همچنین عمده راههای ارتباطی جنوب غربی ایران با نواحی غربی‌تر و عراق عرب در این ناحیه واقع بود. در حالی که نواحی تحت تصرف لر کوچک نسبتاً دور افتاده بود و جاده‌های معتبر کمتر از این مناطق می گذشت (نک: اقبال، ۴۴۲-۴۴۴). با این وجود پس از انقراض اتابکان لر بزرگ، نواحی لر کوچک در دوره صفویه که در سرحد بین دو دولت رقیب ایران و عثمانی واقع بود، از اهمیت خاصی برخوردار شد.

۱. لر بزرگ (۵۵۰-۸۲۷/ق/۱۱۵۵-۱۴۲۴م). این سلسله به نام یکی از نیاکان خود، ابوالحسن (یا فتح الدین، قس: غفاری، ۱۶۹) فضلوویه، به بنی فضلوویه (بدلیسی، ۴۳؛ منجم باشی، ۹۰) و به نام دومین فرمانروای

180194

الفصل الثامن السلالات الصغيرة وملوك الطوائف بعد انقراض السلالة الجويانية

ذكرنا في الفصول السابقة انه بعد وفاة محمد خدا بنده او اولجايتو سنة ٧١٦هـ/١٣١٦م وصل الى حكم الايلخانيين ابو سعيد بهادر خان ونظرا لصغر سنه تولى ادارة الدولة نيابة عنه الامير جوبان السلدوزي وبقي الامير جوبان مدة اثني عشر عاما منحصرة السلطة في يديه ولكن السلطان ابا سعيد بهادر في اواخر حكمه تغير على الامير جوبان وشرع يضيق عليه ناويا التتكيل به ويعزو بعض المؤرخين بوجه حق سبب هذا التغيير الى قصة غرامية بين السلطان ابي سعيد بهادر خان وابنة الامير جوبان "بغداد خاتون" زوجة الشيخ حسن الايلكاني المعروفة بروعة جمالها الفتان.

اراد السلطان ابو سعيد بهادر خان اجبار الشيخ حسن الايلكاني تطبيق زوجته ولكن الامير جوبان عارض هذا الزواج بشدة لذلك قرر السلطان التخلص منه فامر الملك غياث الدين الكرتي الذي لجا اليه الامير جوبان بعد اندحاره امام قوات ابي سعيد بقتله سنة ٧٢٧هـ/١٣٢٧م في هراة^(١) وتم للسلطان ابي سعيد ما اراد وتزوج من بغداد خاتون التي اصبحت لها سلطة نافذة في بلاط ابي سعيد بهادر خان تعزل وتعين من تشاء من الامراء والوزراء.^(٢)

كان للامير جوبان تسعة ابناء وقد عين في حياته كلا منهم في وظائف مهمة في الدولة الايلخانية وهم الامير حسن والي خراسان وماندران الذي التجا الى اوزبك خان سلطان القبچاق ودخل في خدمته وقتل حسن في احدى معارك السلطان مع الطوائف الجركسية^(٣) والامير تيمور تاش والي الروم هرب الى مصر بعد مقتل والده وقتل بامر من الملك الناصر سلطان مماليك مصر ارضاء منه لابي سعيد.^(٤)

والامير محمود كان واليا لكرجستان وقتل بامر من السلطان ابي سعيد سنة ٧٢٨هـ/١٣٢٨م في تبريز^(٥) وجلاو خان وكانت امه "دولندي خاتون" ابنة السلطان محمد خدا بنده قتل بعد مقتل والده بامر من الملك غياث الدين الكرقي^(٦) والامير سيورغان وامه احدى بنات السلطان محمد خدا بنده التجا الى ايلكان بن الشيخ حسن الكبير الجائري وقتل بعد مدة بامر.^(٧)

سلالات
بغداد خاتون
الامير جوبان
سلدوزي
السلطان ابا
سعيد بهادر
خان
الامير جوبان
السلدوزي
السلطان ابا
سعيد بهادر
خان

موسوعة تاريخ ايران السياسي

من قيام الدولة الصفارية الى قيام الدولة الصفوية

08 MAYIS 2009

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

تأليف

د. حسن كريم الجاف

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	180194
Tas. No:	955 CAF.M

المجلد الثاني

الدار العربية للموسوعات
1428/2008 Beirut

عنوان مدارس اتابکیه یاد شده است (معروف، ۱۲۱). این بطوطه که در حدود سال ۷۲۷ق از لرستان و مرکز آن ایذه یا مال امیر (مالعیر) دیدن کرده، آورده است که اتابک احمد، ثلث مالیاتهای قلمرو خود را به مصرف زوایا و مدارس می‌رسانید (۲۰۴/۱-۲۰۵). او همچنین یاد آور شده که در هر یک از منازل بین راه کوههای بلندی که بیشتر آثار و ابنیه اتابک را در خود جای داده‌اند، زاویه‌ای هست که آن را مدرسه می‌نامند و خادمان این مدارس از مسافرانی که بدانجا می‌رسند، پذیرایی می‌کنند و مخارج آن از محل اوقاف اتابک تأمین می‌گردد (۲۰۵/۱-۲۰۶). نیز به گفته این بطوطه در محلی به نام هلائیجان - در ۴ میلی ایذه - مدرسه بزرگی با مسجدی در درون آن وجود داشته که نهی هم از میان آن می‌گذشته است. بیرون مدرسه نیز گرمابه‌ای بوده و گرداگرد آن باغی بزرگ قرار داشته است (۲۰۸/۱). از جمله مدارس دیگری که این بطوطه در این منطقه دیده، یکی مدرسه السلاطین - مقبره خانوادگی اتابکان - و دیگری کربو الزخ در انتهای قلمرو اتابک بوده است. او چنانکه تصریح کرده، در سراسر راه ایذه تا اصفهان که ۱۰ روز به طول انجامیده، هر شب در مدرسه‌ای بیتوته می‌کرده است که برخی در میان آبادی قرار داشت و برخی دیگر در جایگاههای غیر معمور بنا شده بود (۲۱۰/۱).

از نام و احوال استادان، شاگردان و شیوه تدریس در این مدارس اطلاعی در دست نیست. تنها از گزارش این بطوطه مبنی بر شهرت این مدارس به زاویه و خانقاه و زندگی شبانه روزی شاغلان به تحصیل و عبادت در آن و نیز پذیرایی از مسافران و تازه واردان می‌توان دریافت که این مدارس بیشتر جایگاه صوفیان و مأمین درویشان و آموزشهای صوفیانه در دوره رواج روحیه درویش منشانه‌ای بوده که پس از جمله مغول بر بسیاری از مراکز و نهادهای آموزشی ایران سطره داشته است. ظاهراً ختم قرآن و اقامه نماز و ذکر ورد و دعا نیز از جمله برنامه‌های رایج در این مدارس بوده است.

۲. اتابکیه دمشق: از مدارس شافعیه دمشق است که در اوایل سده ۷ق تأسیس شد و تا اواخر سده ۱۰ق دایر بود (نعیمی، ۱۲۹/۱؛ صالحی، ۱۶۵/۱؛ کردعلی، ۷۵/۶). بانی این مدرسه جهه اتابکیه، خواهر نورالدین ارسلان شاه از اتابکان آل زنگی موصل بود که در ۶۰۰ق به همسری ملک اشرف ایوبی درآمد و در ۶۴۰ق درگذشت و او را در همین مدرسه به خاک سپردند (ابن کثیر، ۱۷۳/۱۳؛ ذهبی، العبر، ۲۳۸، ۱۲۸/۳؛ نیز نک: شمیسانی، ۲۲۱).

این مدرسه که در جبل صالحیه دمشق (قاسیون) در شرق مدرسه مرشدیه و دارالحدیث اشرفیه ساخته شد (نعیمی، همانجا)، بنایی زیبا و آراسته بود و صحن و مندره و نیز حرمی مشبک داشت که درپچه‌های آن به سوی آرامگاه واقف مدرسه گشوده می‌شد. صحن مدرسه که از شرق و شمال به درون آن می‌رفتند، از نیمه سده ۱۰ق متروک افتاده و دیواره بین حرم و مدرسه و گنبد آرامگاه و بناهای اندرونی آن از بین رفته است (صالحی، ۱۸۸/۱-۱۸۹). پس از چندی از مجموعه ساختمانهای

اراضی اطراف آن را جزو محدوده شهر کرد (جعفری، ۴۱؛ کاتب، ۶۹-۷۰). همچنین در بیرون درب مال امیر، قدمگاه امام رضا را عمارت کرد (باقی، ۸۷/۱). مادر او مریم ترکان خاتون هم قناتی در مهر بجرد جاری ساخت و ده مریم آباد را به وجود آورد و دروازه موسوم به مادر امیر را بنا کرد (کاتب، ۶۹؛ باقی، همانجا). پس از وی پسرش محمود شاه جنب مدرسه رکنیه، مدرسه دیگری ساخت که پایان نپذیرفت و چون درگذشت او را در همانجا به خاک سپردند و زنش صفوت الدین یاقوت ترکان آن را به پایان رساند، و پس از آن مدرسه را «صفوتیه» نامیدند (کاتب، ۷۲؛ باقی، ۸۷/۱). سلفرشاه پسر محمود شاه در کنسار محله یعقوبی دیهه به نام سلفر آباد احداث کرد و قناتی در آن جاری ساخت. این روستا در میان مردم به «آب شور» شهرت یافت (غفاری، ۸۳؛ کاتب، باقی، همانجاها). باغ طغانشاهی در اهرستان به دست اتابک طغانشاه احداث شد (جعفری، ۱۷۱؛ باقی، همانجا).

مآخذ: افشار، ایرج، تعلیقات بر تاریخ بزد (نک: هم، جعفری)؛ افضل الدین کرمانی، احمد، بدایع الازمان، به کوشش مهدی بیانی، تهران، ۱۳۲۶ش؛ همو، عقدا علی، به کوشش علی محمد عامری، تهران، ۱۳۵۶ش؛ اقبال، عباس، تاریخ مفصل ایران، تهران، ۱۳۴۷ش؛ باستانی یاریزی، محمدابراهیم، مقدمه بر تاریخ شاهی (هم، باقی، محمد مفید، جامع مفیدی، به کوشش ایرج افشار، تهران، ۱۳۴۲ش؛ تاریخ شاهی، به کوشش محمدابراهیم باستانی یاریزی، تهران، ۱۳۵۵ش؛ جعفری، جعفر، تاریخ بزد، به کوشش ایرج افشار، تهران، ۱۳۴۳ش؛ حمدالله مستوفی، تاریخ گزیده، به کوشش عبدالحسین نوایی، تهران، ۱۳۴۲ش؛ خواندمیر، غیث الدین، حیب السیر، به کوشش محمد دبیر سیاقی، تهران، ۱۳۶۲ش؛ رشیدالدین فضل الله، تاریخ مبارک غازانی، به کوشش کارل یان هرتفورد، ۱۹۴۰م؛ زامباور، معجم الانساب و الاسرات الحاکنه، ترجمه زکی محمدحسن بک و حسن احمد محمود، بیروت، ۱۹۴۰ق/۱۹۸۰م؛ شبانکاره‌ای، محمد، نجمع الانساب، به کوشش هاشم محدث، تهران، ۱۳۴۳ش؛ عبدالرزاق سمرقندی، مطلع سعدین، به کوشش عبدالحسین نوایی، تهران، ۱۳۵۳ش؛ غفاری قزوینی، احمد، تاریخ جهان آرا، تهران، ۱۳۴۳ش؛ غنی، قاسم، بحث در آثار و افکار و احوال حافظ، تهران، ۱۳۴۰ش؛ فصیح خوانی، احمد، مجمل فصیحی، به کوشش محمود فرخ، مشهد، ۱۳۴۰ش؛ کاتب بزدی، احمد، تاریخ جدید بزد، به کوشش ایرج افشار، تهران، ۱۳۵۷ش؛ کتبی، محمود، تاریخ آل مظفر، به کوشش عبدالحسین نوایی، تهران، ۱۳۳۵ش؛ محمد بن ابراهیم، سلجوقیان و غز در کرمان، به کوشش باستانی یاریزی، تهران، ۱۳۴۳ش؛ معلم بزدی، معین الدین، مواهب الهی، به کوشش سعید نفیسی، تهران، ۱۳۲۶ش؛ منتخب التواریخ معینی، منسوب به معین الدین نظری، به کوشش زان اوین، تهران، ۱۳۳۶ش؛ میرخواند، محمد، روضه الصفا، تهران، ۱۳۳۹ش؛ نسوی، محمد، سیرت جلال الدین منکبری، ترجمه فارسی، به کوشش محبتی مینوی، تهران، ۱۳۴۴ش؛ و صاف، تاریخ، تحریر عبدالمحمد آینی، تهران، ۱۳۴۶ش.

اتابکیه، عنوان چند مدرسه که در دوران حکمرانی اتابکان و به دست آنان در ایران، جزیره و شام بنا شد و به همین سبب اتابکیه نام گرفت. معروفترین آنها بدین شرح است:

۱. اتابکیه ایذه: از بناهای نصرت الدین احمد (حک ۶۹۵-۷۳۰ یا ۷۳۳ق)، از اتابکان لر بزرگ و مشهورترین امیر این سلسله است (نک: خواندمیر، ۳۲۸/۳) که دانشمندان و پارسایان و اهل ادب را بزرگ می‌داشت (اقبال، ۴۴۷/۱). وی زاویه‌ها، خانقاهها و مدارس بسیار در ایذه مقرر حکمرانی خود و اطراف آن ساخت که در منابع جدید از آنها با